Studia bot. hung. 25, pp. 91–102, 1994

A BOROS ÁDÁM EMLÉKÜLÉSEN ELHANGZOTT ELŐADÁSOK ANYAGA

Összeállította: PAPP Beáta

A Magyar Természettudományi Múzeum Növénytára és a Magyar Biológiai Társaság Botanikai Szakosztálya és Gyógynövény Szakosztálya rendezésében *BOROS* Ádám professzor halálának 20. évfordulója alkalmából, 1993. február 19-én 11 órakor ünnepi előadóülésre és egy emlékkiállítás megnyitására került sor Budapesten, az MTM előadótermében. A kiállítást, melynek rendezője *PAPP* Beáta, *JÁGER* Edit, *HORVÁTH* Csaba és *RAJCZY* Miklós volt, 1994 folyamán az országban több helyen felállították, így megtekinthető volt Mosonmagyaróváron, Gyöngyösön és Egerben is.

A nagy érdeklődésre való tekintettel az előadóülés programjában elhangzott hat előadás nyomtatásban való megjelentetésére is lehetőség nyílott.

BOROS ÁDÁM, A BRYOLÓGUS

BOROS ÁDÁM botanikai életművének meghatározó része a bryológiai tevékenység. Nemcsak azért, mert száznál jóval több a mohákról szóló tudományos és népszerűsítő közleményeinek száma, hanem, mert iskolateremtő egyéniségével több generáció érdeklődését fel tudta kelteni az addig alig kutatott terület iránt és megfelelő segédkönyvek, kézikönyvek megírásával, speciálkollégiumok tartásával közkinccsé tudta tenni ismereteit a fiatalabb és idősebb érdeklődők számára.

Ha ezt a bryológiai életművet áttekintjük, egyrészt megfigyelhető benne a tendencia nem csak a szűkebb haza, hanem az egész Kárpát-medence mohaflórájának rendszeres és alapos megismerésére, másrészt pedig megfigyelhetők bizonyos kristályosodási pontok, különleges fajok illetve élőhelyek körül, melyeket igen jó ráérzéssel választott meg, vagy fedezett fel és kutatott a többinél sokkal részletesebben.

Elég fiatalon célul tűzte ki az egész Kárpát-medence nagy összefoglaló mohaflórájának megírását. Részben egyedül, később pedig VAJDA LÁSZLÓval közösen bejárta a terület minden fontos részét. Az adatok pontos naplókba, majd egy hatalmas kartotékkatalógusba kerültek, mely ma is az egész Kárpát-medence mohaflórájának legrészletesebb információ bázisa. Ennek ugyan csak kevés része jelent meg halála után, tanítványai által sajtó alá rendezve, viszont az érdekesebb adatokat számos publikációban közölte és a mai országterületre nézve nagy összefoglaló munkáiban mégis napvilágot láttak adatai, ha nem is olyan részletességgel.

Ezek között legfontosabbak az 1953-ban megjelent "Magyarország mohái" és az 1968-ban megjelent, akkor igen korszerű "Bryogeographie und Bryoflora Ungarns."

Az egész ország területére vonatkozóan mintegy 20 hosszabb adatközlő cikke jelent meg, egyes területekről még ezen kívül számos, így tíznél több egyenként az Alföldről, az Északi-, a Kelet-Kárpátokról vagy a Magyar Középhegységről. Egyes érdekes, ritka fajok elterjedésével, ökológiájával külön cikkekben is foglalkozott, azok új lelőhelyeit fedezte fel. Ilyenek a *Bryum globosum* a Tátrában, melynek kapcsán elemzi a tátrai mohaflóra arktikus-alpin elemeit, de ilyenek a dunai *Cinclidotus*-ok, a rendszertanilag vitatott helyzetű délkeletalpesi-illyr-kárpáti *Atrichum haussknechtii*, a boreális *Meesia hexasticha*, a *Paludella squarrosa*, a szubmediterrán *Grimaldia* és

Fimbriaria vagy a POLGÁR SÁNDOR által gyűjtött és BOROS által azonosított *Tortula velenovskyi*, mely a löszfalak mohavegetációjának kutatására irányította figyelmét.

Megadatott neki az a szerencse (kétségtelen nem a véletlennek, hanem alapos gyűjtőmunkájának, éleslátásának és ítélőképességének köszönhetően), hogy 23 éves korában felfedezte és leírta, mint a tudományra nézve új és azóta is elismert fajt, a *Funaria hungarica*-t, mely a Magyar Alföld elsősorban szikes, (de más pusztai vegetációtípusainak is) legjellegzetesebb eleme. A faj ökológiájából, előfordulási körülményeiből következtetett, hogy az bizonyára kontinentális, pusztai eleme flóránknak és a délorosz sztyepvegetációnak is tagja lehet. Sejtése beigazolódott, mert már 1928-ban közölni tudta LAZARENKO kijevi kollégája ukrajnai gyűjtéséből is a hozzá vizsgálatra elküldött anyagból ezt az új fajt. GAMS pedig 1934-ben már a Volgán is túlról, Kirgizisztánból közli. BOROS ÁDÁM már nem érhette meg, hogy a *Funaria hungarica* a katalán medencéből, az eurázsiai sztyepzóna legnyugatibb szigetéről is előkerült, így tagja a spanyol flórának is.

Még két, a tudományra nézve új mohafaj leírása fűződik nevéhez, ami a nagyon alaposan kutatott holarktikus flórában komoly érdem: MOLDVAI REZSŐ barátja mongóliai gyűjtéséből írja le 1970-ben a *Syntrichia mongolica*-t és VAJDA LÁSZLÓ barátjával közösen a Börzsönyből a *Marsupella hungarica*-t.

Sajátos élőhelyek, melyek kivívták érdeklődését és melyekről számos új és növényföldrajzilag is érdekes adatot közölt, elsősorban a lápok, különösen a tőzegmohás lápok. Számos *Sphagnum* előfordulás felfedezése az ő, illetve az élete utolsó 25 évében vele együtt kutató VAJDA LÁSZLÓ érdeme hazánkban. Ezek között talán legfeltűnőbbek az előttük is oly sokszor kutatott bakonyi bazalt vidék tőzegmohás lápjai. A *Sphagnum* fajok előfordulásáról, hazai elterjedéséről több összefoglaló közleménye jelent meg.

Rendszeresen vizsgálta a hazai barlangok, (kül. bejáratuk) mohaflóráját. Úttörő volt a nagy folyók medrének bryológiai kutatásában is. Számos helyen fedezte fel (még Franciaországból is közölte) az ezen élőhelyekre oly jellemző *Cinclidotus* fajokat.

Felhívta a figyelmet a nálunk csak extrazonálisan, mikroklímazugokban élő, a Kárpátok lucosaira jellemző mohaegyüttesekre. Leírta VAJDA LÁSZLÓval a szurdokerdők szilikátos kőzeten élő különleges típusát a Börzsöny, Mátra, Bükk és Zempléni-hegységekből, ahonnan számos, az országra nézve új mohaadatot közöltek.

Részletesen kutatta VAJDA LÁSZLÓval bakonyi-balatonfelvidéki bazalthegyek mohaközösségeit és kimutatta több érdekes atlanti ill. mediterrán faj jelenlétét, amilyen pl. a *Pterogonium gracile*, vagy az egész Európában ezzel együtt csak 3 helyen előforduló *Frullania inflata*, vagy a *Fabronia* fajok.

Palaeobryológiai munkássága külön fejezetet érdemel. Részletesen foglalkozott a tatai és más pleisztocén-óholocén mésztufalerakódásokat képző *Barbula tophacea* (*Didymodon tophaceus*) szerepével és leírta a mohák mészkötő tevékenysége által létrejött "*Didymodontolith*" tufakőzet féleséget.

Sokkal részletesebben foglalkozott a diluviális tőzegrétegek moháival és SCHILBERSZKY úttörő munkái után ő dolgozta fel először részletesen a Duna–Tisza köze és a Nyírség jégkori mohamaradványait, megállapítva hazánkban is a *Scorpidium scorpioides* és a *Drepanocladus sendtneri* rétegjelző vezérkövület voltát.

A jövő palaeontológiai kutatásai szempontjából tán még fontosabb úttörő jellegű, KOMLÓDI MAGDÁval készített mohaspóra atlasza, melynek 1975-ben történt megjelenését sajnos, már nem érhette meg.

Nagyon hiányos lenne a BOROS ÁDÁM bryológiai munkásságáról szóló kép, ha nem beszélnénk róla magáról, az emberről, tudományos és kollegiális kapcsolatairól. Fiatalon, már diák korában aktívan bekapcsolódott a botanikai közéletbe, első publikációja 17 éves korában jelent meg a Botanikai Közleményekben. A Királyi Magyar Természettudományi Társulat Botanikai Szakosztályának, majd az ebből kivált Borbásia Társaságnak, Magyar Növénytani Társaságnak illetve jogutódjának, a Magyar Biológiai Társaság Botanikai Szakosztályának lelkes és igen aktív tagja volt. A

Brit Bryológiai Társaság tevékenysége elismeréséül tiszteletbeli tagjává választotta. A Revue Bryologique, akkor még egyetlen rendszeresen referáló bryológiai folyóirat számára ő küldte egész Délkelet-Európából a recenziókat. A Trianon utáni Magyarországon mintaszerű és korrekt tudományos kapcsolatokat ápolt az utódállamok bryológusaival, PODPERA, ŠMARDA, DUDA, LAZARENKO, STEFUREAC, POP, PAPP és IVO HORVAT kollégákkal. De ugyanígy itthon is igen jó kollegiális kapcsolatai voltak, bár nem félt a polémiáktól és gyakran éles szakmai vitákba keveredett botanikus tekintélyekkel antikonformista nézetei miatt. Talán egyedül néhai GYŐRFFY ISTVÁN szegedi professzorral került olyan jellegű konfliktusba, melyek túlmentek a tudományos viták *nálunk* megszokott hevességén. Meg kell azonban állapítsuk, hogy még ezekben a vitákban is igen mértéktartó, korrekt és udvarias volt. GYŐRFFY ISTVÁN élete alkonyán ki is békült vele. Ennek a viszonynak ellenpontja volt VAJDA LÁSZLÓval való sírig tartó barátsága és együttműködése. Élete utolsó 25 évében állandóan együtt kutatták a hazai és kárpáti mohaflórát és dolgoztak annak teljes revízióján. Számos nagy felfedezés és közös publikáció ennek az együttműködésnek az eredménye. Szemléletükkel nagyszerűen kiegészítették egymást. BOROS ÁDÁM a szélesebb kitekintésű, általánosabb tudású, határtudományokban is jártas botanikus, sokkal nagyvonalúbb, intuitívebb természet. Ugyanakkor VAJDA LÁSZLÓ számára szinte ott kezdődött a bryológia, ahol BOROS ÁDÁM abbahagyta. Magára vállalta közös gyűjtéseikből a nehéz, anatómiai vizsgálatokat igénylő, kritikus csoportok meghatározását, vizsgálatát. BOROS ÁDÁM mindig tudta, hol az a szikla, ahol érdemes mohákat gyűjteni, VAJDA LÁSZLÓ pedig alaposságával, türelmével, minuciózus munkával meg is találta azokat. Barátságuk, egymás segítése és együttműködésük sírig tartóan felhőtlen volt és bizonyára mind a ketten hatványozottan többet értek el így a bryológia terén, mint egymás nélkül tudtak volna.

Végezetül nagyon kedves kötelességemnek tartom megemlékezni arról, hogy mit tett BOROS ÁDÁM egy új mohász nemzedék fölneveléséért, ismeretei átadásáért, értünk, mai bryológusokért. Igen nagy szeretettel és lelkesedéssel szervezte meg a Budapesti Eötvös Lóránd Tudományegyetemen magántanárként bryológiai speciálkollégiumait. Az én generációm igen sokat kapott ezeken a rendszerint lakásán tartott bryológiai órákon, ahol bemutatta legújabb, legérdekesebb gyűjteseinek anyagát mikroszkópon kedves felesége, KENYERES JÚLIA által prezentált tea kíséretében. Nem volt ezeknek az óráknak semmi rendszeres vezérfonala, de ami mégis volt, az az érdekes vizsgálati anyagon kívül az ő hozzá fűződő élménye, gazdag tapasztalata, amit nekünk élvezetes elbeszélés keretében adott át. Használhattuk óriási magángyűjteményét, gazdag könyvtárát. Herbáriuma szentély volt, ahol a hatalmas fasciculusok tetején a porrétegre is vigyázni kellett. Bármikor szívesen látott az órákon kívül is, ha telefonon vagy személyesen megkerestük. Sokat mesélt híres botanikusokról, akiket ismert, vagy akikkel levelezésben állt. Mindig tudott lelkesedni, ha saját mohagyűjteseinket elhoztuk hozzá és abban valami érdekes, említésre méltó is akadt. A ház, amelyben lakott, családi magántulajdon volt és maradt a nehéz időkben is. A legfelső szinten lakott nagybátyja, ki sokat segített neki a bibliográfiai adatgyűjtésben, többször hivatkozik rá munkáiban. Az alatta lévő szinten pedig fia lakott, így minden emelet egy generációt jelentett. A ház kertjében gyűjtőútjairól hazahozott növényérdekességek nyíltak. Az Áldás utca 4. számunkra, ifjú mohász tanulók számára egy elvarázsolt kastélynak tűnt, melynek ő volt a nagyszakállú varázslója. Így emlékszem én egyik kedves tanítómesteremre, BOROS ÁDÁMra, mindannyiunk "Ádi bácsijára".

Szerző címe: PÓCS Tamás
Eszterházy Károly Tanárképző Főiskola
Növénytani Tanszék
H–3301 Eger, Pf.: 43
Leányka u. 4–6. D épület